

مقاله‌ی پژوهشی

بررسی پیش‌آیندهای رشد و تکامل پس‌آسیبی (شکست رابطه‌ی عاشقانه) در دانشجویان

خلاصه

*غلامرضا رجیبی

دانشیار گروه مشاوره، دانشگاه شهید چمران اهواز

زهرنا نادی

کارشناس ارشد مشاوره‌ی خانواده

رضا نجف‌نژاد

دانشیار گروه مشاوره، دانشگاه شهید چمران اهواز

مقدمه: هدف پژوهش حاضر، بررسی پیش‌آیندهای رشد و تکامل پس‌آسیبی (شکست رابطه‌ی عاشقانه) از طریق مولفه‌های اسناد شکست رابطه‌ی عاشقانه و سنخ‌های شخصیتی در دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز بود.

روش کار: در این مطالعه‌ی همبستگی از نوع تحلیل رگرسیون، ۲۱۴ دانشجوی (۱۶۰ دختر و ۵۴ پسر) که شکست در رابطه‌ی عاشقانه را در فروردین ۱۳۸۹ تجربه کرده‌اند از طریق نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب و با استفاده از پرسش‌نامه‌های رشد و تکامل پس‌آسیبی، اسناد شکست رابطه‌ی عاشقانه و پرسش‌نامه‌ی شخصیتی فرم کوتاه نئو بررسی شدند. داده‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS نسخه‌ی ۱۶ و با استفاده از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندمتغیری تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیری مشخص نمود که ۲۲ درصد واریانس رشد و تکامل پس‌آسیبی توسط متغیرهای پیش‌بین (سنخ‌های شخصیتی و اسنادهای شکست رابطه‌ی عاشقانه) تبیین می‌شود و در میان این متغیرهای پیش‌بین، برون‌گرایی، وجدانی بودن و اسناد شخصی، رشد و تکامل پس‌آسیبی را پیش‌بینی می‌کنند.

نتیجه‌گیری: برون‌گرایی، وجدانی بودن و اسناد شخصی موجب پختگی و رشد و تکامل فرد بعد از قطع رابطه، می‌شوند.

واژه‌های کلیدی: پس‌آسیبی، رابطه، سنخ‌های شخصیتی، عشق

*مؤلف مسئول:

ایران، اهواز، دانشگاه شهید چمران اهواز، گروه مشاوره

rajabireza@scu.ac.ir

تلفن: ۰۳۱۳۶۶۶۱۱۳۳

تاریخ وصول: ۹۱/۵/۸

تاریخ تایید: ۹۱/۱۲/۷

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پی‌نوشت:

این مطالعه برگرفته از پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد مشاوره‌ی خانواده و با تایید معاونت پژوهشی دانشگاه شهید چمران اهواز با کد ۳۹-۲۲۳-۸۹ و بدون حمایت مالی نهاد خاصی انجام شده و با منافع نویسندگان ارتباطی نداشته است.

Original Article

An investigation precedents posttraumatic growth (breakup romantic relationship) in the students

Abstract

Introduction: The purpose of present study was to investigate precedents of posttraumatic growth (following breakup in romantic relations) through assessment of attribution styles and personality types in Shahid Chamran University students of Ahwaz.

Materials and Methods: In this correlational study, 214 students (160 female and 54 male) who have experienced breakup romantic relationship during April 2010 were selected using snowball sampling method. The instruments which were used included the Posttraumatic Growth Inventory (PTGI), breakup romantic attribution and Short form of NEO Personality Traits Inventory (NEO-FFI). Simple correlation coefficient and multiple regression analysis were used to analysis data, applying SPSS version 16.

Results: Based on the result of multiple regression analysis, 22% variance of posttraumatic growth is explained by predictor variables (personality types and breakup romantic relationship attribution). Among the predictor variables, extroversion, consciousness and personal attribution can predict post traumatic growth.

Conclusion: Extroversion, consciousness personality types and personal attribution results in individual growth and developments after breakup a romantic relationship.

Keywords: Personality types, Posttraumatic, Relationship, Romance

*Gholamreza Rajabi
Associate professor of psychology, Shahid Chamran University of Ahwaz

Zahra Naderi
M.Sc. in family consultancy

Reza Khojasteh Mehr
Associate professor of psychology, Shahid Chamran University of Ahwaz

*Corresponding Author:
Department of psychology, Shahid Chamran University of Ahwaz, Ahwaz, Iran
rajabireza@scu.ac.ir
Tel: +983136661133
Received: Jul. 29, 2012
Accepted: Feb. 25, 2013

Acknowledgement:

This study based on M.Sc. dissertation in family consultancy and approved by vice chancellor for research of Shahid Chamran University of Ahwaz with code 89-223-39. No grant has supported this research and the authors had no conflict of interest with the results.

Vancouver referencing:

Rajabi GhR, Naderi Z, Khojasteh Mehr R. An investigation precedents posttraumatic growth (breakup romantic relationship) in the students. *Journal of Fundamentals of Mental Health* 2013; 15(2): 100-10.

مقدمه

نگاهی گذرا به روند شکل‌گیری ازدواج‌ها از گذشته تاکنون نشان می‌دهد با وجود این که در جامعه‌ی ایرانی درصد زیادی از ازدواج‌ها در گذشته به صورت سنتی انجام گرفته است، امروزه حضور گام‌به‌گام دو جنس در عرصه‌های مختلف، موجب برخورد بیشتر و به تبع آن تغییر فرهنگ ازدواج شده است. به عبارت دیگر، اگر چه آرزوی داشتن ازدواجی شاد و نسبتاً پایدار در طول سال‌ها کاهش نیافته است، فرهنگ آشنایی و دوستی به طور معنی‌داری از آن چه که در گذشته بوده متفاوت شده است (۱). شواهد بیانگر این است که زنان و مردان در سنین بالاتری نسبت به قبل ازدواج می‌کنند که این تمایل در به تاخیر انداختن ازدواج ممکن است موجب افزایش یک رابطه‌ی خارج از زناشویی^۱ شود و برای آن‌ها فرصتی جهت انتخاب یک شریک مادام‌العمر فراهم کند (۱) اما این روابط نزدیک اگر چه منابع اصلی شادی و رضایت برای بیشتر مردم هستند و در مواردی به ازدواج منجر می‌شوند، در مواردی نیز ممکن است پایداری لازم را نداشته باشند و در نهایت منحل شوند. روابط قبل از زناشویی در بین دانشجویان اغلب به عنوان تجربه‌های آزمون و خطا نگریسته می‌شود که موجب به دست آوردن تجارب مهمی برای آینده‌ی فرد خواهد شد. در مورد این گونه شکست‌های قبل از زناشویی دو دیدگاه عمده وجود دارد: برخی این شکست‌ها را دشواری‌هایی می‌دانند که فرد نیازمند است به آن غلبه کند و برخی آن‌ها را سازمان دهنده‌های بالقوه‌ی رشد و تغییر شخصی تلقی می‌کنند (۲). مطالعات انجام شده در حوزه‌ی درماندگی بعد از شکست، نشان‌دهنده‌ی این است که شکست رابطه، پیامدهای منفی نظیر احساس سردرگمی، غم و گناه (۳)، احساس ناامیدی، صدمه و افسردگی (۴) و درماندگی عاطفی (۵) را به دنبال دارد.

هر چند تحقیقات در این زمینه (پیامدهای منفی بعد از شکست) سهم عمده‌ای از بررسی‌ها در حوزه‌ی پیامدهای شکست رابطه را به خود اختصاص داده است، اما تنها جنبه‌ای نیست که

توجه محققان به آن جلب شده است. تعدادی از محققان بر این باورند که حوادث دشوار زندگی در اغلب موارد، باورها و سیستم ارزشی افراد را تغییر می‌دهند (۶). نظریه‌های تکامل پس‌آسیبی نیز پیشنهاد می‌کنند که مردم می‌توانند بزرگترین تغییرات زندگی‌شان را در طول مدت بحران ایجاد کنند. معمول‌ترین انواع تکامل‌های گزارش شده عبارتند از تغییرات مثبت در ادراک خود (افزایش خوداتکایی)، روابط بین فردی (احساس نزدیکی بیشتر)، فلسفه‌ی زندگی (تغییر در اولویت‌های زندگی) (۷).

شواهد ارایه شده در مورد آسیب‌زا بودن شکست رابطه‌ی عاشقانه و این که سیمپسون^۲ (۵) ادعا کرد که از دست دادن شریک، ناراحت‌کننده‌ترین و آسیب‌زاترین تجاربی است که می‌تواند برای فرد در زندگی به وجود آید، بیانگر این است که تکامل پس از شکست رابطه‌ی عاشقانه (به عنوان رویدادی آسیب‌زا) امکان‌پذیر است (۸). جوینر و آدری^۳ معتقدند حتی تجربه‌ی منفی از شکست رابطه‌ی عاشقانه می‌تواند برای افرادی که از این روابط درس می‌گیرند و آن را به عنوان فرصتی برای رشد و تکامل شخصی قلمداد می‌کنند مثبت باشد (به نقل از ۹). در همین رابطه، هبرت^۴ معتقد است احساسات منفی و سطوح درماندگی بالا که موجب به وجود آمدن درماندگی در پی شکست‌ها می‌شود هم‌چنین می‌تواند به گونه‌ای عمل کند که باعث رشد شخصی فرد شکست‌خورده شود (۲).

این امکان که شکست رابطه می‌تواند پیامدهای مثبتی برای فرد به دنبال داشته باشد توسط تحقیقات قبلی مورد تایید قرار گرفته است (۸، ۱۰). برخی از این تأثیرات مفید از شکست روابط عاشقانه عبارت است از یاد گرفتن نکاتی سودمند برای روابط آینده، احساس استقلال بیشتر و افزایش خودآگاهی و بلوغ عاطفی (۱۰).

مطالعه‌ای پیرامون پیامدهای تأثیرات مفید شکست رابطه نشان داد که اسنادها در مورد دلیل شکست، ویژگی‌های شخصیتی، جنسیت و وضعیت آغازکننده‌ی شکست چهار

²Simpson³Joyner and Udry⁴Hebert¹Extra Marital

شکست‌های احتمالی این روابط قبل از وقوع ازدواج و نیز با نظر به این که تحقیقات پیشین در خارج از کشور وقوع تغییرات مثبت بعد از شکست این گونه روابط را تایید کرده‌اند، شناخت بیشتر این تغییرات و تقویت آن‌ها ممکن است موجب کاهش آسیب‌های ناشی از شکست، کمک به بهبود عزت نفس از دست رفته‌ی فرد شکست‌خورده، به وجود آمدن آگاهی بیشتر در مورد این گونه روابط و به واسطه این آگاهی‌ها شکل‌گیری قدرت انتخاب بهتر و دقیق‌تر برای افراد در آینده شود. هم‌چنین، اگر امکان رشد بعد از شکست رابطه وجود داشته باشد، روان‌شناسان و مشاوران می‌توانند از این امکان به عنوان راهی برای ایجاد امید در یک مراجع شکست‌خورده استفاده کنند (۲). لذا، در این مطالعه این سؤال مطرح شده است که آیا اسنادهای بعد از شکست رابطه (شخصی، محیطی، دیگران و ارتباطی) و سنخ‌های شخصیتی (وجدانی بودن، عصیت، برون‌گرایی، گشودگی به تجربه و توافق‌پذیری) پیش‌بین تکامل پس از شکست رابطه در دانشجویان هستند؟

روش کار

این مطالعه‌ی همبستگی از نوع رگرسیون چندمتغیری است که هدف آن پیش‌بینی یک متغیر ملاک از سوی متغیر علی پیش‌بین است. جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل تمام دانشجویان دختر و پسر مجرد دوره‌ی کارشناسی و کارشناسی ارشد بود که حداقل یک بار شکست در رابطه‌ی عاشقانه را در دو سال گذشته تجربه کرده‌اند. برای انتخاب نمونه، روش نمونه‌گیری غیر احتمالی از نوع گلوله برفی^۱ استفاده شد. از این روش نمونه‌گیری، زمانی استفاده می‌شود که پاسخ‌دهندگان قابل شناسایی نیستند و از طریق یک شبکه‌ی ارجاعی^۲ شناسایی می‌شوند (۱۳). با استفاده از این روش، ابتدا چند نفر از افرادی که شکست در رابطه‌ی عاشقانه را تجربه کرده‌اند بر اساس تمایل خودشان در خوابگاه‌های دانشجویی دخترانه‌ی حضرت معصومه (س) و پسرانه‌ی نخل و دانشکده‌های علوم پایه، مهندسی، دامپزشکی، اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشکده‌ی

عامل عمده‌ای است که می‌تواند موجب رشد و تکامل افراد بعد از فروپاشی رابطه شود. از جمله متغیرهایی که در تحقیقات در مورد تکامل پس از شکست رابطه مورد توجه قرار گرفته است، اسنادهای علی راجع به پایان رابطه است. اسنادها در مورد دلیل شکست رابطه از جمله تاثیرگذارترین عوامل بر چگونگی پاسخ افراد به این اتفاق است. این اسنادها کمک می‌کنند تا فرد به سؤال‌هایی که در پی شکست رابطه به وجود می‌آید پاسخ دهد، سؤال‌هایی نظیر این که چه اتفاقی افتاد، چه کسی مقصر بود (۱۱). مطالعه‌ی نشان داد که اسنادها می‌توانند تکامل پس از شکست در رابطه‌ی عاشقانه را پیش‌بینی کنند (۸). در مطالعه‌ی دیگر نشان داده شد که اسنادهای محیطی پیش‌بین تکامل پس از شکست رابطه‌ی عاشقانه است (۱۱).

علاوه بر اسنادها، عوامل شخصیتی نیز می‌توانند اطلاعات مهمی راجع به چگونگی بهبود افراد از حوادث تنش‌زا فراهم کنند. در همین رابطه، محققان دریافتند برون‌گرایی، گشودگی، وجدانی بودن و توافق با رشد و تکامل بیشتر بعد از حوادث آسیب‌زا ارتباط دارند. این عوامل در چگونگی تعریف و گزارش فرد از وقایع پرتنشی مثل شکست رابطه‌ی عاشقانه، نقش تعیین‌کننده دارند (۷). مطالعه‌ی در مورد انحلال رابطه نشان داد که وجود علائم عصبی مثل افسردگی و اضطراب قبل از وقوع جدایی، پیش‌بین‌های درماندگی بیشتر بعد از انحلال هستند (۱۲). پژوهش دیگری نشان داد که ویژگی شخصیتی توافق با تکامل پس از شکست رابطه‌ی عاشقانه ارتباط دارد. هم‌چنین آن‌ها دریافتند افراد با نمره‌ی بالا در عصیت احتمالاً درماندگی بیشتری در پی شکست رابطه از خود نشان می‌دهند و کمتر قادر هستند رشد و تکامل در پی شکست رابطه را تجربه کنند (۱۱).

بر اساس اطلاع نویسندگان مطالعه‌ی حاضر، تاکنون در ایران مطالعه‌ای که تغییرات مثبت و مفید در پی شکست رابطه را بررسی کند انجام نگرفته است. بنا بر این، با توجه به افزایش روزافزون جمعیت دانشگاهی کشور، گسترش ارتباطات افراد دو جنس مخالف و به تبع آن افزایش

¹Snowball

²Referral Network

پایایی بازآزمایی (به فاصله‌ی ۲ ماه) برای کل پرسش‌نامه ۰/۷۱، برای سه خرده‌مقیاس ارتباط با دیگران، فرصت‌های جدید و تغییر معنوی از ۰/۶۵ تا ۰/۷۱، قدرت شخصی ۰/۳۷ و درک ارزش زندگی ۰/۴۷ گزارش شده است (۷).

در این مطالعه، ضرایب پایایی (آلفای کرونباخ) این پرسش‌نامه در کل نمونه ۰/۸۷، در دختران ۰/۷۵ و در پسران ۰/۸۹ و در خرده‌مقیاس‌ها در کل نمونه از ۰/۴۰ (درک ارزش زندگی) تا ۰/۷۳ (فرصت‌های جدید و قدرت شخصی)، برای دختران از ۰/۵۵ (درک ارزش زندگی) تا ۰/۷۸ (فرصت‌های جدید و قدرت شخصی) و برای پسران از ۰/۵۱ (درک ارزش زندگی) تا ۰/۶۹ (ارتباط با دیگران) و ضریب پایایی بازآزمایی (با فاصله‌ی زمانی ۲ ماه) بر روی ۵۰ نفر ۰/۶۳ ($P < 0/001$) به دست آمد.

ضریب روایی هم‌زمان پرسش‌نامه‌ی رشد و تکامل پس‌آسیبی و فرم کوتاه مقیاس تکامل مرتبط به تنش^۸ (۱۴) در کل نمونه ۰/۷۱، در دختران ۰/۷۳ و در پسران ۰/۵۴ و در خرده‌مقیاس‌های پرسش‌نامه‌ی رشد و تکامل پس‌آسیبی نیز بین ۰/۴۰ (درک ارزش زندگی) تا ۰/۶۰ (فرصت‌های جدید و قدرت شخصی) به دست آمده‌اند که همگی در سطح $P < 0/001$ معنی‌دار هستند. این ضرایب در دختران بین ۰/۴۷ (درک ارزش زندگی) تا ۰/۶۲ (فرصت‌های جدید) و در پسران بین ۰/۰۷ (درک ارزش زندگی) تا ۰/۶۲ (فرصت‌های جدید) به دست آمده است که غیر از خرده‌مقیاس‌های درک ارزش زندگی و تغییر معنوی همگی این ضرایب در سطح $P < 0/001$ معنی‌دار هستند.

ب- مقیاس اسناد شکست رابطه‌ی عاشقانه^۹: فرم اصلی این مقیاس دارای ۴۰ ماده است و از شرکت‌کنندگان می‌خواهد که دلایل ممکن کاهش و شکست آخرین رابطه‌ی عاشقانه‌شان را بیان کنند. این پرسش‌نامه شامل چهار خرده‌مقیاس ۱۰ ماده‌ای است که عبارتند از: شخصی (مثل خلق من، عدم حساسیت من)، دیگری (خلق شریکم، عدم حساسیت شریکم)، ارتباطی (تعارض‌های ارزشی، مشکلات ارتباطی) و محیطی (تنش

علوم تربیتی، الهیات و ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید چمران اهواز در بهار سال ۱۳۸۹ توسط محققان و به صورت مصاحبه‌ی اولیه شناسایی شده، سپس از آن‌ها خواسته شد تا افراد یا دوستان دیگری که این شکست را تجربه کرده‌اند، معرفی کنند. در نهایت، ۲۱۴ نفر (۱۶۰ دختر و ۵۴ پسر) با تجربه‌ی شکست در رابطه‌ی عاشقانه، شناسایی شدند و به پرسش‌نامه‌ی رشد و تکامل پس‌آسیبی، مقیاس اسناد شکست رابطه‌ی عاشقانه و پرسش‌نامه‌ی شخصیتی فرم کوتاه نو به صورت فردی و با رعایت مسایل اخلاقی یعنی بدون ذکر نام و نام خانوادگی و با اطمینان به محرمانه ماندن اطلاعات، پاسخ دادند.

ابزار پژوهش

الف- پرسش‌نامه‌ی رشد و تکامل پس‌آسیبی^۱: این پرسش‌نامه توسط تدسچی و کال‌هون^۲ با هدف اندازه‌گیری میزان دستاوردهای شخصی بعد از رویداد آسیب‌زا تدوین شد و دارای ۲۱ پرسش و ۵ خرده‌مقیاس مربوط به دیگران^۳ (۷ ماده)، فرصت‌های جدید^۴ (۵ ماده)، قدرت شخصی^۵ (۴ ماده)، درک ارزش زندگی^۶ (۳ ماده) و تغییر معنوی^۷ (۲ ماده) است. هر پرسش دارای ۵ گزینه از صفر (من این تغییر را در پی بحران تجربه نکرده‌ام) تا ۴ (من این تغییر را به میزان زیادی در پی بحران تجربه کرده‌ام) است (۷) و سه تغییر مثبت پس‌آسیبی را اندازه می‌گیرد که عبارتند از: ۱- تغییرات در ادراک خود (مجموع ۹ ماده‌ی خرده‌مقیاس‌های قدرت شخصی و فرصت‌های جدید). ۲- تغییرات روابط با دیگران (۷ ماده از خرده‌مقیاس ارتباط با دیگران) و ۳- تغییرات در فلسفه‌ی زندگی (مجموع ۵ ماده‌ی خرده‌مقیاس‌های تغییر معنوی و درک ارزش زندگی). در مطالعه‌ی ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه ۰/۹۰، برای خرده‌مقیاس‌های ارتباط با دیگران ۰/۸۵، فرصت‌های جدید ۰/۸۴، قدرت شخصی ۰/۷۲، تغییر معنوی ۰/۸۵ و درک ارزش زندگی ۰/۶۷ و ضرایب

^۱ Posttraumatic Growth Inventory

^۲ Tedeschi and Calhoun

^۳ Relating to Other

^۴ New Possibilities

^۵ Strength Personal

^۶ Appreciation of Life

^۷ Spiritual Change

^۸ Stress Related Growth Scale

^۹ Romantic Relationship Breakup Attribution Measure

شخصیتی وجدانی بودن ۰/۸۰، روان‌رنجورخویی ۰/۷۹، برون‌گرایی ۰/۶۷، توافق ۰/۵۵ و بازبودن ۰/۳۴ به دست آمد. در این مطالعه ابتدا از آمار توصیفی مانند میانگین و انحراف معیار و برای بررسی سؤال مطرح شده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیری به روش ورود، استفاده شد. سطح معنی‌داری ($P < 0/05$) در نظر گرفته شد و نسخه‌ی ۱۶ نرم‌افزار SPSS برای تحلیل به کار رفت.

نتایج

در این مطالعه، میانگین سن شرکت‌کنندگان دارای شکست رابطه $22/50 \pm 2/50$ سال بود. از کل ۲۱۴ نفر شرکت‌کننده، ۱۶۰ نفر دارای مدرک تحصیلی کارشناسی و ۵۴ نفر دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بودند. ۱۷۱ نفر دارای یک شکست رابطه، ۳۰ نفر دارای دو شکست، ۸ نفر سه شکست و ۳ نفر دارای چهار شکست در رابطه‌ی عاشقانه بودند. ۱۱۳ نفر از این افراد هم‌اکنون در رابطه‌ی دیگری با جنس مخالف بودند (۱۰۱ نفر دیگر در رابطه‌ی دیگری نبودند). ۱۰۱ نفر، آغازگر شکست بودند در حالی که در مورد ۹۰ نفر، شریک‌شان آغازگر شکست بوده است و ۲۳ شرکت‌کننده‌ی دیگر به صورت توافقی منحل‌کننده‌ی رابطه بودند.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار متغیرهای رشد و تکامل پس

آسیبی، سنخ‌های شخصیتی و اسنادهای شکست رابطه‌ی عاشقانه و ضرایب همبستگی سنخ‌های شخصیتی و اسنادهای شکست رابطه‌ی عاشقانه با متغیر رشد و تکامل پس‌آسیبی در دانشجویان

P	r	شاخص		متغیر
		میانگین	انحراف معیار	
		۱۲/۴۳	۵۱/۱۶	رشد و تکامل پس‌آسیبی
۰/۰۷۷	۰/۰۹	۵/۳۵	۶/۳۲	اسناد شکست شخصی
۰/۱۶۱	۰/۰۶	۶/۷۸	۹/۷۶	رابطه‌ی دیگری
۰/۰۹۶	۰/۰۹	۶/۹۹	۱۲/۲۳	عاشقانه ارتباطی
۰/۱۴۴	۰/۰۷	۵/۹۱	۱۱/۲۳	محیطی
۰/۰۱۰	-۰/۱۵	۸/۹۶	۲۴/۰۲	سنخ‌های عصبیت
۰/۰۰۱	۰/۳۶	۶/۱۱	۲۸/۴۷	شخصیتی برون‌گرایی
۰/۱۱۲	۰/۰۸	۴/۵۷	۲۸/۴۰	بازبودن
۰/۰۳۳	۰/۱۲	۵/۳۹	۲۸/۱۱	توافق
۰/۰۰۱	۰/۳۵	۶/۹۹	۳۰/۸۳	وجدانی بودن

همان‌طور که جدول ۱ نشان می‌دهد، میانگین کل نمونه در متغیر رشد و تکامل پس‌آسیبی $51/16 \pm 12/43$ است.

کاری، دوستان ما رابطه‌مان را بر هم زدند). هر پرسش دارای ۵ گزینه از صفر (دلیل اصلاً این نبود) تا ۴ (به میزان زیادی دلیل این بود) است (۱۱). بوک^۱ تعداد ماده‌ها را به ۳۶ مورد کاهش داد که حداقل و حداکثر نمره‌ی هر خرده‌مقیاس به ترتیب صفر و ۳۶ است. نمره‌های بالا در هر خرده‌مقیاس، نشان‌دهنده‌ی این است که شرکت‌کنندگان، عامل یا عواملی را به عنوان دلیل عمده‌ی شکست رابطه تشخیص داده‌اند. او ضرایب آلفای کرونباخ برای چهار خرده‌مقیاس ۹ ماده‌ای از ۰/۷۰ (محیطی) تا ۰/۷۷ (ارتباطی)، برای مردان را از ۰/۷۲ (شخصی و محیطی) تا ۰/۷۷ (ارتباطی) و برای زنان از ۰/۶۸ (محیطی) تا ۰/۷۷ (دیگری و ارتباطی) گزارش داد (۸). در پژوهش حاضر، ضریب پایایی آلفای کرونباخ فرم ۳۶ سؤالی این پرسش‌نامه در کل نمونه و در خرده‌مقیاس شخصی ۰/۶۹، دیگری ۰/۶۷، ارتباطی ۰/۷۵ و محیطی ۰/۶۸ است. این ضرایب در دانشجویان دختر در خرده‌مقیاس شخصی ۰/۶۳، دیگری ۰/۷۵، ارتباطی ۰/۷۳ و محیطی ۰/۶۲ و در دانشجویان پسر در خرده‌مقیاس شخصی ۰/۸۰، دیگری ۰/۷۶، ارتباطی ۰/۷۸ و محیطی ۰/۷۶ به دست آمدند.

ج- پرسش‌نامه‌ی شخصیتی فرم کوتاه^۲: این پرسش‌نامه در سال ۱۹۹۲ توسط مک‌کری و کاستا^۳ تدوین شده است و شامل ۶۰ پرسش بوده و پنج بعد بزرگ شخصیتی (باز بودن، عصبیت، برون‌گرایی، توافق و وجدانی بودن) را اندازه‌گیری می‌کند. هر یک از خرده‌مقیاس‌های پرسش‌نامه دارای ۱۲ پرسش است و پاسخ به هر یک از پرسش‌ها به صورت لیکرتی از صفر (کاملاً مخالف) تا ۴ (کاملاً موافق) می‌باشد. نمره‌ی هر خرده‌مقیاس از جمع ۱۲ پرسش به دست می‌آید (به نقل از ۱۵). در مطالعه‌ی ضرایب آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس‌های عصبیت ۰/۸۳، برون‌گرایی ۰/۶۵، باز بودن ۰/۶۶، توافق ۰/۶۶ و وجدانی بودن را ۰/۸۳، گزارش شده است (۱۶). در پژوهش حاضر، ضرایب آلفای کرونباخ در کل نمونه برای سنخ‌های

¹Buck

²Five Factor Personality Inventory NEUPI-FF-Short Form

³McCrae and Coasta

اسنادهای شخصی، دیگری (شریک)، ارتباطی و محیطی و سنخ‌های شخصیتی عصیت، برون‌گرایی، بازبودن، توافق و وجدانی بودن با رشد و تکامل بعد از شکست رابطه‌ی عاشقانه برابر ۰/۴۷ و ضریب تعیین آن ۰/۲۲ است که در سطح $P < ۰/۰۰۱$ معنی‌دار می‌باشد. بنابراین با توجه به ضریب تعیین به دست آمده، مشخص می‌شود که حدود ۲۲ درصد واریانس متغیر رشد و تکامل پس‌آسیبی توسط متغیرهای پیش‌بین اسناد شکست رابطه‌ی عاشقانه (شخصی) و سنخ‌های شخصیتی (برون‌گرایی و وجدانی بودن) تبیین می‌شوند. این یافته‌ها نشان می‌دهد از بین متغیرهای داده شده به معادله‌ی رگرسیون سه متغیر اسناد شخصی ($t=۲/۰۹$, $\beta=۰/۱۵$, $P < ۰/۰۴$) و سنخ‌های شخصیتی برون‌گرایی ($t=۳/۵۰$, $\beta=۰/۲۶$, $P < ۰/۰۰۱$) و وجدانی بودن ($t=۴/۰۹$, $\beta=۰/۱۳$, $P < ۰/۰۰۱$) رشد و تکامل بعد از شکست رابطه را پیش‌بینی می‌کنند. به این معنا که هر چقدر اسناد شخصی، برون‌گرایی و وجدانی بودن افراد افزایش یابد بر میزان رشد و تکامل بعد از شکست رابطه‌ی عاشقانه‌ی آن‌ها افزوده می‌شود.

بحث

یکی از یافته‌های پژوهش نشان داد که هیچ رابطه‌ی بین اسنادهای بعد از شکست رابطه و رشد و تکامل پس‌آسیبی (شکست رابطه‌ی عاشقانه) وجود ندارد. این یافته با نتایج تحقیق تاشیرو و فرازیر^۱ که نشان دادند بین اسنادهای شخصی، دیگری و ارتباطی با رشد و تکامل پس‌آسیبی رابطه‌ی وجود ندارد هم‌سو (۱۱) و با یافته‌های بوک ناهمانگ می‌باشد (۸).

نتایج نشان داد که بین سنخ شخصیتی عصیت، با متغیر رشد و تکامل پس‌آسیبی (شکست رابطه‌ی عاشقانه) به صورت منفی، رابطه وجود دارد. این یافته با نتایج تحقیق مک‌کری و کاستا هم‌سو می‌باشد (۷). هم‌چنین دو تحقیق دیگر نشان می‌دهند که ویژگی شخصیتی عصیت با تنش و درماندگی پس‌آسیبی به صورت مثبت، رابطه دارد (۱۱)، (۱۷). مطالعه‌ی دیگری نیز نشان داده است که وجود علائم عصیت مانند افسردگی و اضطراب، پیش‌بین درماندگی و

هم‌چنین در بین اسنادهای شکست رابطه‌ی عاشقانه، اسناد ارتباطی بالاترین میانگین (۱۲/۲۳) نمره را در بین اسنادها به خود اختصاص داده است و در بین سنخ‌های شخصیتی، عصیت دارای کمترین میانگین (۲۴/۰۲) و سنخ وجدانی بودن دارای بیشترین میانگین (۳۰/۸۳) و بالاخره سنخ شخصیتی بازبودن دارای کمترین انحراف معیار (۰/۰۸) است. هم‌چنین یافته‌ها حاکی از آن است که بین اسنادهای شکست رابطه و رشد و تکامل بعد از شکست در دانشجویان رابطه‌ی معنی‌داری وجود ندارد، اما بین سنخ‌های شخصیتی عصیت، برون‌گرایی، توافق و وجدانی بودن با متغیر رشد و تکامل بعد از شکست رابطه‌ی عاشقانه به ترتیب $(P < ۰/۰۱۰)$ ، $(P < ۰/۰۰۱)$ ، $(P < ۰/۰۳۳)$ و $(P < ۰/۰۰۱)$ رابطه‌ی معنی‌دار وجود دارد، در حالی که بین سنخ شخصیتی بازبودن و متغیر رشد و تکامل بعد از شکست رابطه‌ی عاشقانه، چنین رابطه‌ی معنی‌داری دیده نمی‌شود ($P = ۰/۱۱۲$).

جدول ۲- ضرایب استاندارد و غیر استاندارد معادله‌ی پیش‌بینی

متغیر	B	β	t	P
عرض از مبدا	-	۱۳/۴۸	۱/۵۹	۰/۱۱۲
شخصی	۰/۳۵	۰/۱۵	۲/۰۹	۰/۰۴
دیگری	-۰/۲۵	۰/۱۵	۱/۸۲	۰/۰۷۰
ارتباطی	۰/۱۸	۰/۱۰	۱/۱۸	۰/۲۳۹
محیطی	۰/۰۸۵	۰/۱۰	۰/۵۳	۰/۵۹۱
عصیت	۰/۱۱	۰/۰۸	۱/۱۲	۰/۲۶۳
برون‌گرایی	۰/۵۳	۰/۲۶	۳/۵۰	۰/۰۰۱
بازبودن	-۰/۰۴	-۰/۰۱	-۰/۲۳	۰/۸۱۶
توافق	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۳۳	۰/۷۳۹
وجدانی بودن	۰/۵۳	۰/۱۳	۴/۰۹	۰/۰۰۱

$$R=۰/۴۷, R^2=۰/۲۲$$

$$F(۹,۲۰۴)=۶/۵۸, P < ۰/۰۰۱$$

$$Y' = ۰/۱۰ + (استاد دیگری) ۰/۱۵ + (اسناد شخصی) ۱۳/۴۸ + ۰/۰۸ + (برون‌گرایی) + (استاد محیطی) ۰/۱۰ + (استاد ارتباطی) ۰/۱۳ + (وجدانی بودن) + (توافق) ۰/۰۲ + (بازبودن) - ۰/۰۱ + (عصیت) ۰/۲۶$$

همان‌طور که مندرجات جدول ۲ نشان می‌دهد، بر اساس نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندمتغیری و با استفاده از روش ورود، ضریب همبستگی چندمتغیری برای ترکیب خطی

^۱Tashiro and Frazier

معتقدند به دلیل ویژگی‌های این افراد، احتمال بیشتری وجود دارد که در پی حوادث استرس‌زا به رشد دست یابند. همچنین، به دلیل این که این گروه از افراد، پذیرا، صبور و اعتمادکننده هستند این احتمال وجود دارد که همدردی دیگران بعد از شکست در رابطه را پذیرفته و به این طریق، فشار کمتر و به دنبال آن رشد بیشتری را تجربه کنند (۱۸).

بین سنخ شخصیتی برون‌گرایی و رشد و تکامل پس‌آسیبی (شکست رابطه‌ی عاشقانه) نیز رابطه‌ی مثبت مشاهده شد که با نتایج تحقیقات تدسچی و کال‌هون (۷) و مک‌کری و کاستا (۷) یکسان است. تدسچی و کال‌هون بر این باورند که افراد برون‌گرا بهتر می‌توانند محرک‌ها را تحمل نموده و از حمایت‌های اجتماعی استفاده کنند و احتمال بیشتری نیز وجود دارد که این افراد به دلیل علاقه‌مندی به جمع و دوری از انزوا زودتر بتوانند فشارهای ناشی از شکست را کاهش دهند (۷). علاوه بر این موارد، در جامعه‌ی تقریباً سنتی ما ارتباط با دنیای بیرون، گفتگوی افراد با یکدیگر و تمایل به همدلی از جانب اطرافیان و به طور کلی حمایت‌های اجتماعی موجب کاهش عواطف منفی ناشی از شکست برای این گروه از افراد شده و به آن‌ها فرصتی برای بهره‌گیری از تجاربشان می‌دهد.

در این پژوهش ویژگی شخصیتی باز بودن تنها ویژگی شخصیتی است که رابطه‌ای با رشد و تکامل بعد از شکست ندارد، که با تحقیقات تاشیرو و فرازیر هم‌سو و تدسچی و کال‌هون هم‌سو نیست (۷، ۱۱). مک‌کری و کاستا معتقدند به این دلیل که تفاوت‌های فردی پایداری در کنجکاوی ذهنی و حس زیبایی‌شناختی در فرهنگ‌های مختلف وجود ندارد ویژگی باز بودن در برخی فرهنگ‌ها ممکن است معنایی نداشته باشد (۱۹). هم‌چنین این گونه می‌توان بیان کرد که عدم وجود رابطه بین این سنخ شخصیتی و رشد و تکامل بعد از شکست رابطه‌ی عاشقانه می‌تواند به دلیل شرایط خاص فرهنگی و مذهبی حاکم بر جامعه‌ی ما باشد. افراد باز معمولاً با تمایل به آزادی در ارزش‌ها و اخلاقیات و تمایل به تجربه‌های متنوع شناخته می‌شوند اما این تمایلات در جوامع مذهبی نظیر جامعه‌ی ما ممکن است

تنش بیشتر بعد از شکست رابطه است که مانع رشد و تکامل فرد بعد از شکست رابطه می‌باشد (۱۲). در همین رابطه، تدسچی و کال‌هون نیز در پژوهش خود نشان دادند به جز سنخ شخصیتی عصبیت، تمام سنخ‌های پرسش‌نامه‌ی نثو با رشد و تکامل بیشتر بعد از حادثه آسیب‌زا همراه است (۷). در تبیین نهایی این یافته می‌توان چنین بیان کرد که افراد دارای این ویژگی، بعد از شکست دچار علایمی نظیر خشم، احساس گناه و کلافگی هستند و اضطراب، ترس، پرخاشگری و درگیری‌های فکری که این افراد را به خود مشغول می‌کند مانع از تجربه‌ی نکات مثبت و سودمند بعد از شکست رابطه برای آن‌ها می‌شود. در نتیجه، پایان رابطه برای آن‌ها پیامدی جز افزایش نشانه‌ها را به دنبال نخواهد داشت. یافته‌ی دیگر نشان داد بین سنخ شخصیتی وجدانی بودن و رشد و تکامل پس‌آسیبی (شکست رابطه‌ی عاشقانه) رابطه‌ی مثبت وجود دارد. این یافته علاوه بر این که با یافته‌ی تدسچی و کال‌هون هم‌سو است (۷) تاییدی بر این اعتقاد واتسون و هوارد^۱ است که افراد دارای این ویژگی شخصیتی قادرند تا حدودی مقابله‌ی موثر با حوادث آسیب‌زای زندگی داشته باشند اما در مقابل با نتایج تاشیرو و فرازیر ناهماهنگ است (به نقل از ۱۱). به نظر می‌رسد افراد وجدانی به دلیل این که مایل به پیشرفت هستند و نیز به دلیل نظم و ترتیب خاصی که در برنامه‌های خود دارند و هم‌چنین مسئولیت‌پذیری بهتر، قادر هستند مسایل و مشکلات خود نظیر شکست رابطه و مشکلات همراه با آن را حل کنند.

بین سنخ شخصیتی توافق‌پذیری و رشد و تکامل پس‌آسیبی (شکست رابطه‌ی عاشقانه) رابطه مثبت دیده شد. این یافته با یافته‌های تاشیرو و فرازیر (۱۱) و تدسچی و کال‌هون (۷) هم‌سو است. محققان معتقدند افراد دارای سنخ شخصیتی توافق‌پذیری به این دلیل که تمایل دارند خونگرم و دلنشین باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که بعد از شکست در رابطه‌ی عاشقانه، تغییرات مهمی را در روابط دوستی و خانوادگی خود ایجاد نمایند (۱۱). شکسپیر-فینچ، گو و اسمیت^۲

¹Watson and Hubbard

²Shakespeare-Finch, Gow and Smith

حوادث استرس‌زا می‌باشد (۱۸). بنابراین افراد برون‌گرایی که از این نوع اسنادها استفاده می‌کنند به دلیل احساس فشار کمتر و نیز ارتباطات بیرونی‌شان می‌توانند بهتر و سریع‌تر از دیگران به بهبودی و در پی آن به رشد، دست یابند.

محدودیت عمده‌ی پژوهش حاضر این است که به دلیل پنهان بودن جامعه‌ی دانشجویان دارای شکست رابطه‌ی عاشقانه، امکان استفاده از نمونه‌گیری تصادفی میسر نشد. از سوی دیگر، شرط شرکت در پژوهش گذشت حداکثر دو سال از پایان رابطه بود و بخشی از جامعه برای شرکت در این پژوهش محدودیت داشتند. بنابراین به این دلایل تعمیم نتایج باید با احتیاط صورت گیرد.

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود مشاوران از نتایج پژوهش برای کار با افراد دارای ویژگی شخصیتی عصبیت به منظور کاهش احساس درماندگی و فشارهای وارد بر آنها بعد از شکست و افزایش خودآگاهی و رشد در این گروه از افراد استفاده کنند و با هدف بهره‌گیری بیشتر افراد از این شکست‌ها و کمک به آنها در سازگاری با تعارضات زندگی مشترک در آینده به آنها کمک شود تا از دلایلی که موجب ازهم‌پاشیدگی رابطه‌شان گردیده است آگاه شده و بتوانند عوامل منجر به شکست را به خوبی شناسایی کرده و تشخیص دهند. همچنین، با نظر به تاثیر حمایت‌های اطرافیان بر رشد و تکامل و یا تنش فرد بعد از شکست رابطه، نقش خانواده و دوستان به عنوان منابع مهم حمایتی فرد در تجربه‌ی تنش یا رشد و تکامل می‌تواند مورد توجه محققان علاقه‌مند به پژوهش در این حوزه قرار گیرد. همچنین، پیشنهاد می‌شود افرادی که قصد پژوهش در این زمینه دارند به نقش عوامل مذهبی و فرهنگی موثر در این پدیده توجه ویژه‌ای داشته باشند.

نتیجه‌گیری

اگر افراد شکست‌خورده در یافتن عوامل علی‌مهمی که موجب شکست رابطه‌شان شده است موفق نشوند دچار یک سری خطاهای حذف^۱ می‌شوند که ممکن است مانع از

مورد قبول واقع نشود و در نتیجه فردی با این خصوصیت نتواند آن گونه که از یک فرد باز، انتظار می‌رود از تجارب خود که حتی شاید بیش از تجارب افراد دیگر باشد درس بگیرد. به عبارت دیگر، جامعه او را در تجربه و بررسی کامل این تجارب محدود می‌کند. علاوه بر این‌ها، در یک بررسی در مورد جنبه‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه‌ی نئو مشاهده شد که این عامل در مقایسه با سایر عوامل در نمونه‌ی ایرانی از ثبات درونی قابل قبولی برخوردار نیست (۲۰).

نتیجه‌ی سؤال اصلی تحقیق نشان داد که از بین سنخ‌های شخصیتی، وجدانی‌بودن و برون‌گرایی و از بین اسنادهای بعد از شکست رابطه‌ی عاشقانه، فقط اسناد شخصی، پیش‌بین‌های رشد و تکامل پس‌آسیبی شکست (شکست رابطه‌ی عاشقانه) هستند. این یافته نشان داد که احتمال بیشتری وجود دارد که افراد با ویژگی شخصیتی وجدانی که از اسنادهای شخصی در مورد دلیل پایان رابطه، استفاده می‌کنند از این شکست رابطه، رشد پیدا کنند. تدسچی و کال‌هون معتقدند سطوح بالای وجدانی بودن به گونه‌ی معنی‌داری با تجربه‌ی مثبت از حوادث آسیب‌زا مرتبط است (۷). هم‌چنین تعدادی از محققان معتقدند که سطوح بالای وجدانی بودن با ادراک عینی مثبت از حوادث آسیب‌زای زندگی در ارتباط است (۱۸) و می‌توان گفت افراد وجدانی به دلیل احساس مسئولیتی که در کارها و زندگی شخصی دارند بیشتر احتمال دارد که مسئولیت خود در شکست رابطه را بپذیرند. در پی احساس مسئولیتی که آنها در مقابل شکست رابطه‌شان دارند، برای بهبود خود تلاش بیشتری نشان می‌دهند، در نتیجه زودتر به بهبودی دست پیدا کرده و از شکست خود درس می‌گیرند. هم‌چنین افراد برون‌گرا که به دنبال شکست رابطه‌شان از اسنادهای شخصی برای علت شکست رابطه استفاده می‌کنند زودتر رشد و تکامل می‌یابند. برخی یافته‌ها نشان می‌دهند افرادی که از اسنادهای شخصی و یا درونی برای پایان رابطه استفاده می‌کنند احساسات مثبت بیشتری رانیز تجربه می‌کنند (۲۱،۸).

هم‌چنین، شکسپیر-فینچ و همکاران نیز معتقدند مقیاس برون‌گرایی پرسش‌نامه‌ی نئو، مهم‌ترین هم‌بسته‌ی تاثیرات مثبت

¹Errors of Omission

می‌کنند. هم‌چنین افراد با ویژگی‌های شخصیتی مختلف پیامدهای متفاوتی را به دنبال شکست تجربه می‌کنند. بنابراین عوامل شخصیتی نیز می‌توانند اطلاعات مهمی راجع به چگونگی بهبود افراد از حوادث آسیب‌زا فراهم کنند. یادگیری آن‌ها از شکست شود. به عبارت دیگر، افرادی که آگاهی کاملی از عوامل اثرگذار بر شکست رابطه‌ی قبلی‌شان ندارند همان اشتباه‌ها را در روابط آینده خود تکرار می‌کنند. به همین علت ممکن است همواره افرادی را در اطراف خود ببینیم که اشتباه‌های گذشته خود را در روابطشان تکرار

References

1. Van Epp MC, Futris TG, Van Epp JC, Campbell K. The impact of the pick a partner relationship education program on single army soldiers. *Fam Consum Sci Res J* 2008; 36: 328-49.
2. Hebert S. Where do I go from here? A grounded theory of distress, change, and personal growth following the dissolution of non-marital romantic relationships. MS. Dissertation. Carleton University, College of arts, 2006: 4.
3. Periloux C, Buss DS. Breaking up romantic relationship: Costs experience and coping strategies deployed. *Evol Psychol* 2008; 6: 164-81.
4. Tashiro T, Frazier P, Berman M. Stress-related growth following divorce and relationship dissolution. In: Fine MA, Harvey JH. (Editors). *Handbook of relationship and dissolution*; New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates; 2006: 361-84.
5. Simpson JA. The dissolution of romantic relationships: Factors involved in relationship stability and emotional distress. *J Pers Soc Psychol* 1987; 53: 683-92.
6. Priest J, Burnett M, Thompson R, Vogel A, Schvaneveldt P. Relationship dissolution and romance and mate selection myths. *Fam Sci Rev* 2009; 14: 48-57.
7. Tedeschi RG, Calhoun LG. The posttraumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *J Trauma Stress* 1996; 9: 455-71.
8. Buck E. Relationship breakups: Are they all bad? Ph.D. Dissertation. Texas Tech University, 2010: 1-3.
9. Baker RT. Romantic dissolution and social support during adolescent' transition to college. MS. Dissertation. Bowling Green State University, College of arts, 2006: 5.
10. Hebert S, Popadiuk N. University students' experiences of non-marital breakups: A grounded theory. *J Coll Stud Dev* 2008; 49: 1-14.
11. Tashiro T, Frazier P. I'll never be in a relationship like that again: Personal growth following romantic relationship breakups. *Pers Relat* 2003; 10: 113-28.
12. Kurdek LA. Adjustment to relationship dissolution in gay, lesbian, and heterosexual partners. *Pers Relat* 1997; 4: 145-61.
13. Johanson B, Christensen L. *Educational research. Qualitative, quantitative and mixed approaches*. USA: Sage; 2008: 239.
14. Park CL, Cohen LH, Murch R. Assessment and prediction of stress-related growth. *J Pers* 1998; 64: 71-105.
15. Zhang LF. Thinking styles and the big five personality traits revisited. *Pers Individ Dif* 2006; 40: 1177-87.

16. Komarraju M, Karau SJ. The relationship between the big five personality traits and academic motivation. *Pers Individ Dif* 2005; 39: 557-67.
17. Chung MC, Farmer S, Grant K, Newton R, Payne S, Perry M, et al. Self-esteem, personality and post traumatic stress symptoms following the dissolution of a dating relationship. *Stress Health* 2002; 18: 83-90.
18. Shakespeare-Finch J, Gow K, Smith S. Personality, coping and posttraumatic growth in emergency ambulance personnel. *Traumatology* 2005; 11: 325-34.
19. McCrae RR, Costa PT. Personality in adulthood, a five-factor theory perspective. New York: Guilford; 2006: 87.
20. Roshan Chesly R, Shaeeri MR, Atrifard M, Nikkhah A, Ghaem Maghami B, Rahimierad A. [Investigating psychometric properties of NEO-FFI personality inventory]. *Clinical psychology and personality* 2006; 1(16): 27-36. (Persian)
21. Hortacsu N, Karanci NA. Premarital breakups in a Turkish sample: Attribution dimensions and affective reactions. *Int J Psychol* 1987; 22: 1-17.

